

Absolut - jest najpierw ze względu na bytowanie, a następnie ze względu na orzekanie. *Absolutus - est prius relativo secundum esse, et est posterius relativo secundum dici. S.Th. I-II, 16, 4, ad 2.*

Akt - dwojaki, tj. pierwszy i drugi. Po pierwsze, aktem pierwszym jest forma, lecz po drugie aktem pierwszym jest bytowanie (istnienie); aktem drugim jest działanie. *Actus - duplex: scilicet primus et secundus. S.Th I, 48,5c. Actus primo primus est forma. sed secundo primus est esse; secundus autem est operatio. De Ver. 5, 10c.*

Błąd - intelekt popełnia błędy w związku z pierwszymi zasadami, tak spekulatywnymi jak i praktycznymi, w taki sposób, że [błędy] tkwią we wnioskach z powodu złego rozumowania, nie zaś w samych [pierwszych zasadach]. *Error - intellectus errat circa prima principia, in speculativis et practicis, ut sunt virtute in conclusionibus, per malam ratiocinationem, non autem secundum se. De Ver. 16, 2 c.*

Bóg - jest samym przez się istnieniem samoistnym. Boga nie można udowodnić inaczej jak tylko przez skutek. *Deus - est per seipsum esse subsistens. Dei non est demonstratio, nisi per effectum. Contra gentiles I, cap 15 et 16 et 22 et 24 et 25.*

Brak - [rozumie się go] dwojako: czyli jako brak czegoś oraz jako [dobrowolne] ogołocenie. Pierwszy przeciwstawia się sprawności, drugi zaś nie. *Privatio – duplex: scilicet in privari, et in privatio esse: prima est contraria habitui, non autem secunda. De malo 1, 1, ad 2.*

Byt - określa się dwojako, mianowicie byt wprost, to jest substancja oraz byt ze względu na coś, to jest przypadłość. *Ens - dicitur dupliciter: scilicet ens simpliciter, id est, substantia, et ens secundum quid, id est, accidens. S.Th III, 11, 5, ad 3; De Ver. 21,5 c.*

„**Caritas**” - jest podstawą (podmiotem) miłości; ma dwa przedmioty, mianowicie główny, to jest dobroć Boża oraz wtórny, to jest dobro bliźniego. *Charitas - est subiectum amoris; habet duo obiecta, scilicet principale, id est bonitatem Dei, et secundarium, id est, bonum proximi. S.Th II-II, 32, 2 ad*

Cel - każdej rzeczy jest dobrem. *Finis - cuiuslibet rei est bonum. Contra Gentiles III, 16.*

Cnota – jest tym, co czyni dobrym posiadającego ją oraz przydaje dobra temu, co on czyni. *Virtus – est, quae bonum facit habentem et opus eius reddit bonum. De Virtutibus in communi 7c.*

Czas - odnosi się do tego, co materialne, buduje się na ruchu, czyli na tym, co wcześniejsze i późniejsze; ale jego powód formalny dopełnia się dzięki aktowi duszy liczącej. Dlatego nie byłoby czasu, gdyby nie było duszy. *Tempus - quoad suum quasi materiale, fundatur in motu: scilicet prius et posterius; sed formale eius, completur per actum animae numerantis. Ideo non esset tempus, si non esset anima. Super Phisicorum IV, 17.*

Człowiek - jest tym, który posiada intelekt w naturze zmysłowej. *Homo - est quod habet intellectum in natura sensitiva. S.Th I, 83, 3, ad 4.* Ze względu na intelektualność człowiek jest osobą.

Dążenie (Pożądanie) - jest władzą bierną. *Appetitus - est potentia passiva. S.Th I, 80, 2c.*

Dobro - jest tym, czego wszyscy pożądamy. **Bonum** - *est quod omnia appetunt. S.Th I, 5, 1c*. Jest to określenie dobra pochodzące z greckiej jeszcze tradycji. Określenie to nie sugeruje jednak subiektywizmu w określaniu dobra, gdyż pożądanie wynika zawsze z natury pożądanego. Ostatecznym więc kryterium dobra jest natura bytu.

Dobroć - [wprost przysługuje] Bogu; [od niego] nabywają go stworzenia rozumne, jako swoją obiektywną doskonałość; od innych zaś [rzeczy d. pochodzi] tylko na zasadzie podobieństwa.. **Bonitas** - *Dei; acquiritus a creatura rationali, tanquam perfectio ejus obiectiva, ab aliis autem, secundum similitudinem tantum. De Ver. 5, 6, ad 4.*

Dobrowolne - nazywa się tak to, co jest zgodne ze skłonnością woli i to dwojako: [w odniesieniu] do działania i do doznawania (przyjmowania). **Voluntarium** – *dicitur quod est secundum inclinationem voluntatis. Et hoc dupliciter: scilicet ad agendum, et patiendum. S.Th I, 82, 1c.*

Dowodzenie - dokonuje się dwojako: a więc ze względu na to, co istnieje, czyli [przez] przyczynę oraz przez znak, to jest przez skutek. **Demonstratio** - *duplex: sc. propter quid, id est, per causam, et signi, id est, per effectum. In Anima II, 2.*

Dusza - jest przyczyną sprawczą, celową i formalną swojego ciała. **Anima** - *est causa efficiens, finalis, et formalis sui corporis. S.Th I, 90, 2, ad 1.*

Etyka – patrz: Filozofia moralna.

Filozofia moralna (etyka) - ma własne to [czyli przedmiot], że rozważa działania ludzkie, aby były wzajemnie uporządkowane i skierowane do celu. **Moralis philosophia** - *habet hoc proprium, scilicet considerare operationes humanas,*

ut ordinantur ad invicem, et ad finem. In Ethicorum I, in principio.

Forma - [zarówno] substancjalna jak i przypadłościowa są aktami i czynią coś [czymś] aktualnym. **Forma** - *substantialis et accidentalis, sunt actus, et faciunt aliquid in actu. Quodl. 11, 5c.* Forma jest aktem decydującym o tym, czym byt jest.

Gatunek - określa się [go] dwojako: czyli [jako] naturę przekazywalną bezpośrednio wielu jednostkom, które jednakowo w niej uczestniczą, według nazwy i treści, jak człowiek oraz [**postać poznawcza**] - ujęcie spoczywające w duszy jako postać w duszy. **Species** - *duplex: scilicet natura communicabilis pluribus individuis immediate, secundum nomen et rationem aequaliter participatam, ut homo; et intentio quiescens in anima ut species in anima. S.Th I, 13, 9c.*

Godność - oznacza czyjaś dobroć posiadaną ze względu na samego siebie.....**Dignitas** - *significat bonitatem alicuius propter seipsum. Super Sententiarum III, 35, 1, 4, 1c.*

Grzech - jest aktem odwrócenia od przyporządkowania do właściwego celu, przeciwko zasadzie natury, rozumu lub prawa wiecznego. **Peccatum** - *est actus, devians ab ordine debiti finis, contra regulam naturae, rationis, vel legis aeternae. S.Th I, 63, 1c.*

Honor - jest nagrodą cnoty dla tego, kto ją posiada; stanowi największe dobro wśród dóbr zewnętrznych [człowieka].

Honor - *est cuiuslibet virtutis praemium, est maxime bonum inter bona exteriora. S.Th II-II 129, 1c et 4c.*

Ignorancja (niewiedza) - ma trzy [znaczenia]: mianowicie proste zaprzeczenie, brak i wypaczony stan [osobowości]. **Ignorantia** - *triplex: scilicet simplicis negationis, privationis et pravae dispositionis. De Malo 3, 7c.*

Instynkt naturalny - jest osądem ([władza] osądu).

Instinctus naturae - est aestimatio. Super Sententias 3, 26, 1, 1 ad 4.

Intelekt - jest władzą bierną; jego przedmiotem jest prawda.

Intellectus - est potentia passiva; eius obiectum est veritas. De Ver. 16, 1, ad 13.

Istnienie (bytowanie) - stanowi akt bytu. Istnienie każdej rzeczy oraz każdej [jej] części pochodzi od Boga. *Esse - est actus entis. Super Sententiarum 3, 6, 2, 2c. Esse cuiuslibet rei, et cuiuslibet partis est a Deo immediate. Super Sententiarum 1 3, 3, 3 c.* Termin „esse” oznacza zazwyczaj bytowanie, lecz gdy występuje w sąsiedztwie terminów „byt”- „ens”, „istota” - „essentia” oznacza istnienie.

Istota - jest tym, co oznacza się przez definicję. *Essentia - est illud, cuius actus est esse; est illud, quod significatur per definitionem. De ente et essentia 1 et 2.*

Jednostka - stanowi to, co jest niepodzielne w swej istocie, a podzielne z jakiegokolwiek innego, wyższego podziału

Individuum - est id quod indivisum est in se, et divisum a quodlibet alio, ultima divisione. Super Boetium 14, 3.

Jedność - w [odniesieniu] do każdej rzeczy jest jej istotą, według tego, że jest niepodzielna w sobie a oddzielona od czegokolwiek innego. *Unitas - cuiuslibet rei est essentia eius, secundum quod est indivisa in se et divisa a quolibet alio. De Potentia 9, 7c.*

Kara - [może być] dwojaka: to jest kara zmysłów, czyli emocjonalna oraz kara potępienia, czyli brak widzenia Boga.

Poena – duplex: scilicet poena sensus, id est, affectiva, et poena damni, id est, carentia divinae visionis. *S.Th I-II, 87, 4c.*

Lud (społeczeństwo) - jest liczną grupą ludzi spojonych uzgodnieniami prawnymi oraz wspólnym pożytkiem. **Populus** - est multitudo hominum iuris consensu, et utilitate communi sociata. *S.Th I, 31, 1, ad 2.*

Materia - jest możliwością istoty [bytu]. **Materia** - est potentia essentiae. *S.Th III, 32, 4c.* Materia jest możliwością rozciągłą, dzięki czemu staje się podmiotem przypadłości fizycznych.

Mądrość - wydaje sądy o wszystkim oraz porządkuje, ponieważ rozważa najwyższe przyczyny. **Sapientia** - iudicat de omnibus, et ordinat, quia considerat altissimas causas. *Super Ethicorum in principio.*

Metafizyka - określa się ją na trzy [sposoby]: mianowicie jako [nauka], która traktuje o bycie, jako wiedza Boska, gdy dotyczy Boga oraz jako filozofia pierwsza, gdy zajmuje się pierwszymi przyczynami. **Metaphisica** - tripliciter noninatur: sc. metaphisica, ut est de ente, scientia divina, ut est de Deo, et philosophia prima, ut est de primas causis. *In Metaphisicorum, Prologus.*

Miłosierdzie - jest serdecznym współczuciem czyjejs biedzie, które - jeśli nas na to stać - pobudza do pomagania. Gdy m. jest poruszeniem pożądania, kierowanym przez rozum, a nie tylko uczuciem, stanowi akt cnoty moralnej i osobną cnotę. **Misericordia** - est compassio alienae miseriae in corde, qua si possumus, subvenire compellimur. *S.Th I, 21, 3c.* **M.** est motus appetitus, regulatus ratione, est actus virtutis moralis, et virtus specialis, non autem ut passio tantum. *S.Th I-II, 59, 1, ad 3.*

Miłość - miłość jest naturalną odpowiedniością bytów. *Amor - est connaturalitas rei. S.Th I-II, 26, 2c.*

Możliwe - przyjmuje się na dwa sposoby: jako przeciwstawione konieczności oraz jako wspólne dla koniecznego i przygodnego. *Possibile – sumitur dupliciter: ut dividitur contra necesse, et ut commune ad necesse et contingens. S.Th I, 44, 4, ad 2.*

Możliwość - oznacza to, co jest pryncypium, nie zaś jej relacją. Dwojaka [jest] możliwość w stworzeniu, to jest [odnosząca się] do bytowania oraz do działania: pierwsza pochodzi ze strony materii, druga zaś ze strony formy. *Potentia – significat id quod est principium, non autem relationem eius. De Potentia I, 1, ad 3. Potentia creaturae duplex, scilicet ad esse, et ad agere: prima se tenet ex parte materiae, secunda vero ex parte formae. S.Th I-II, 55, 2c.*

Muzyka - przekształca ludzkie emocje. *Musica - immutant affectum hominis. Super Psalter. 32 in principio.*

Nadzieja - określa się [ją] na pięć sposobów: jako uczucie, cnotę, pewność, jej przedmiot i akt. *Spes - dicitur quintupliciter: scilicet passio, virtus, certitudo, eius obiectum, et actus. Super Sententiarum III, 26, 2, 1, ad 3.*

Nagroda - jest tym, czym płaci się komuś dla jego dobra. Nagroda [jest] dwojaka: to jest istotowa i przypadłościowa. *Praemium - id est quod redditur alicui, in bonum eius.. Super Sententiarum III, 29, 4c. Praemium duplex: scilicet essentialie et accidentale. Super Sententiarum II, 11, 2, 2, ad 1.*

Natura - stanowi istotę rzeczy ujętą ze względu na to, że jest przyporządkowana do właściwych bytowi działań. *Natura - est essentia rei secundum quod habet ordinem ad propriam operationem rei. De ente et essentia 4.*

Nauczanie - jest działaniem [należącym do] życia czynnego, w odniesieniu do czynności zewnętrznych i wewnętrznych, jako że skierowuje do dzieła (czynu); stanowi też działanie życia kontemplacyjnego, jako akt bezwzględnie wewnętrzny. Nauczanie jest aktem miłości (caritas) i miłosierdzia. *Docere - est actus vitae activae, quoad actum exteriorem et interiorem, ut dirigit ad opus; sed est actus contemplativae, secundum actum interiorem absolute. Docere est actus charitatis et misericordiae. De Ver. 11, 4.*

Nazwy - są znakami ujęć intelektualnych. *Nomina - sunt signa intellectualium conceptuum. Super Metaphysicorum 5, 5.*

Niebyt - jest trojaki: to jest nic, brak i materia. *Non ens - est triplex: scilicet nihil, privatio, et materia. Super Metaphysicorum 12, 2.*

Niedoskonały - określa się na cztery sposoby: 1) mianowicie niezdatny do dopełnienia wszystkich swoich dzieł, 2) dążący do doskonałości lub w niej nie utwierdzony 3) komu brakuje czegoś mu przysługującego i 4) [ten, kto] nie może czynić [czegoś] podobnego do siebie. *Imperfectus - dicitur quadrupliciter: scilicet non valens implere omnia opera sua, tendens ad perfectionem vel non firmatus in ea, cui deficit aliquid debitum ei, et non potest facere sibi simile. Super Dionisium 13, 1.*

Nieвозмоżliwość - jest dwojaka: mianowicie prawdziwa i [tylko przez nas] oceniana. *Impossibilitas - duplex: sc. vera et aestimata. S.Th I-II, 40, 4, ad 3.*

Nienawiść - jest niezgodnością pożądania zwierzęcego lub pożądania rozumnego z tym, co ujęte jako nieodpowiednie; tak jak miłość jest jego zgodnością z tym, co odpowiednie. *Odium - est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis, ad*

apprehensium, ut disconveniens, sicut amor est consonantia eius ad conveniens. S.Th I-II, 29, 1, 2c.

Opatrzność - wnosi pewien wzgląd z pozycji jakiegoś dystansu w stosunku do tych [rzeczy], które zdarzają się obecnie i poddają się kierowaniu. Opatrzność Boża rozciąga się na [rzeczy] konieczne, ludzka zaś nie. O. właściwie nie należy do władz teoretycznych, lecz do praktycznych.

Providentia – *importat respectum quemdam alicuius distantis, ad quod ea quae in praesenti occurrunt, ordinanda sunt. S.Th II-II, 49, 6c. Providentia Dei se extendit ad necessaria, non autem providentia hominis. S.Th I, 22, 1, ad 3. P. proprie non est speculativa, sed tantum in practicis. S.Th II-II, 49, 6 ad 2.* Św. Tomasz odróżnia opatrzność Bożą i ludzką; tę drugą nazywa się też przewidywaniem

Osoba - nie jest nazwą ujęcia, lecz rzeczy. Osoba oznacza to, co jest najdoskonalsze w całej naturze. Osoba oznacza jednostkową substancję, wzróżniającą się godnością. Dlatego jest tylko w naturze intelektualnej. Wszelkie [byty] subsystujące w naturze intelektualnej lub rozumnej są osobami.

Persona - *non est nomen intentionis sed rei. S.Th I, 30, 4c. Persona significat id quod perfectissimum est in tota natura. S.Th I, 29, 3c. Persona significat substantiam particularem, ad dignitatem pertinentem. Ideo est tantum in natura intellectuali. Omne subsistens in natura intellectuali, vel rationali, est persona. S.Th I, 29, 3, ad 2.*

Pamięć - [określa się ją] dwojako: mianowicie zachowującą jedynie postacie [poznawcze], w inny [zaś sposób] jest tym, czego przedmiotem jest przeszłość jako przeszłość. W pierwszym [znaczeniu] jest władzą czysto poznawczą i należy do dziedziny poznania intelektualnego, w drugim zaś mieści się jedynie w dziedzinie władz zmysłowych. **Memoria** - *duplex: sc. conservativa specierum tantum, alia cuius obiectus*

est praeteritum ut praeteritum. Prima est potentia pure cognoscitiva et est in parte intellectiva, secunda vero in parte sensitiva tantum. De Ver. 10, 2. Pamięć w znaczeniu pierwszym jest tożsama z intelektem możliwościowym (intellectus possibilis) zaś w znaczeniu drugim jest osobną wewnętrzną władzą zmysłową.

Państwo - jest zgromadzeniem ludzi, połączonych jakimiś więzami społecznymi, które doprowadza do szczęścia dzięki prawdziwej cnocie. *Civitas - est hominum multitudo, alicuius societatis vinculo colligata, quae virtute vera redditur beata. De Regno II, 4.*

Piękność - wymaga trzech [elementów]: czyli całości (zupełności), właściwej proporcji i jasności. *Pulchritudo – requirit tria: scilicet integritatem, proportionem debitam, et claritatem. S.Th I, 39, 8c.*

Pojmowanie - właściwie [rozumiane] jest dotknięciem rzeczywistości (d. rzeczy) w każdy sposób [i] poprzez wszystkie powody, dzięki którym jest poznawalna. *Comprehensio - proprie est attingere rem, secundum omnem modum per omnem rationem qua cognoscibilis est. De Ver. 8, 2.*

Pokora - jest cnotą, która powstrzymuje ducha, aby wywyższał się w sposób nieumiarkowany. *Humilitas - est virtus, qua refraenatur animus, ne immoderate tendat ad alta. S.Th II-II, 160, 2c.*

Pokój - spokojem porządku, najbardziej w woli: pokój więc na tym polega, że wszystko zachowuje swoje miejsce. Pokój nie jest cnotą, lecz jest skutkiem cnoty, to jest miłości bliźniego. Pokój jest celem wszelkich darów [Ducha Świętego]. *Pax - est tranquillitas ordinis, maxime in voluntate: pax ergo in hoc est, quod omnes sua loca teneant. S.Th I-II, 73,*

3c. *Pax non est virtus, sed est effectus virtutis, scilicet charitatis. S.Th II-II, 29, 3, 4c. Pax est finis omnium donorum. Super Romanorum 4.*

Posiadanie - rzeczy zewnętrznych, jest dla człowieka naturalne, co do ich używania; nie jest zaś co do natury.

Possessio – rerum exteriorum, quoad usum, est homini naturalis; non autem quoad naturam. S.Th II-II, 66, 1c.

Postać poznawcza – patrz: Gatunek.

Powodzenie - jest przyczyną przypadłościową [działającą] poza zamierzeniem, jak np. niski wzrost *Fortuna - est causa per accidens, ut in paucioribus, praeter intentionem. In Metaphisicorum 11, 8.*

Powód - patrz: Rozum

Poznanie - rzeczy dokonuje się dwojako: a więc [samej] rzeczy i [jej] podobieństwa (od rzeczy i do rzeczy)...*Cognitio - rei duplex: scilicet rei et similitudinis (a re et ad rem). In Psalt. 38, 3; De Potentia 3, 4, ad 13.*

Pożądanie – patrz: Dążenie.

Prasumienie (syndereza) - nie jest władzą, lecz jest naturalną sprawnością pierwszych pryncypiów (zasad) moralnych. *Synderesis - non est potentia, sed est habitus naturalis primorum principiorum moralium. De Ver. 16, 1.*

Prawda - powodem prawdy jest byt, nie zaś na odwrót; dlatego prawda nie może być rozumiana bez rozumienia bytu, lecz równie dobrze może być odwrotnie, ale nigdy to nie zachodzi [w odniesieniu] do [czegoś] nieistniejącego. *Verum – ens est de ratione veri, non autem e converso: ideo verum non potest intelligi, non intellecto ente, sed bene e converso: non autem vero non existente. De Ver. 1, 1, ad 3.*

Prawo – patrz: Uprawienie.

Pryncypium - jest tym, od czego coś pochodzi w jakikolwiek sposób oraz na odwrót. Przyczyna i pryncypium są realnie zamienne, a różnią się rozumowo. *Principium - est id a quo aliquid procedit quocumque modo, et e converso. S.Th I, 33, 1c. Causa et principium sunt idem re convertibiliter, et differunt ratione. Super Metaphisicorum 4, 2.*

Przeznaczenie - jest powodem przeniesienia stworzenia rozumnego do życia wiecznego w umyśle Boga. Przeznaczenie należy do wiedzy praktycznej; jest częścią opatrności (przewidywania). *Praedestinatio - est ratio transmissionis creaturae rationalis ad vitam aeternam, in mente Dei. Praedestinatio pertinet ad scientiam practicam; est pars providentiae. De Ver. 6, 1c.*

Przyczyna - [jest tym, po czym] koniecznie następuje skutek. Odnosi się to tylko do przyczyny istotowej, całościowo [coś przyczynującej] i nie doznającej przeszkody. *Causa - ad quam necessario sequitur effectus, intelligitur tantum de causa per se, completa, et non impedita. Contra Gen. III, cap. 86, ad 7.*

Przyjaźń - jest miłością wzajemnej życzliwości, budującej się na jakimś porozumieniu. *Amicitia - est amor mutuae benevolentiae, fundatur super aliqua communicatione. S.Th I-II, 65, 5c.*

Przypadłość - nie jest [samym] bytem, lecz należy do bytu. Bytowanie przypadłości jest zawieraniem się (d. „bytowaniem w”), to znaczy zależy od podmiotu i w nim komponuje się ze swoim podmiotem. *Accidens - non est ens sed entis. Summa Theologiae I, 5, 5, ad 2. Accidentis esse, est inesse; id est,*

dependere, et compositionem facere cum subiecto. Super Sententiarum I, 8, 4, 3c.

Pycha - określana jest dwojako: a więc gdy przekracza się regułę rozumu oraz każde przekroczenie. Pierwsza jest zła; druga zaś niekiedy jest dobra. **Superbia** - *dicitur dupliciter: scilicet ut supergreditur regulam rationis, et quilibet excessus. Prima semper est mala; secunda vero, quandoque est bona. De Malo 8, 12, ad 17.*

Pytanie (Kwestia, Zagadnienie) - [stanowią je] cztery [aspekty]: a więc „czy jest”, „że jest”, „czym jest” oraz „dlaczego coś jest”. I dwa pierwsze redukują się do tego samego, a dwa pozostałe także do jednego. **Quaestio** – *quadruplex: scilicet an est, quia est, quid est, et propter quid est. Et duae primae reducuntur in eandem, et aliae duae in unam aliam. Super Posteriorum II, 1.* Czyli pozostają dwa pytania: „że jest” i „czym jest” wyznaczające Tomaszową metafizykę, gdyż stanowią pytania i istnienie i istotę bytu.

Radość - nie jest cnotą, lecz aktem miłości, następstwem umiłowania [kogoś]. **Gaudium** - *non est virtus, sed est actus charitatis, posterior dilectione. S.Th II-II, 28, 4c.*

Reguła (prawidło) - aktów ludzkich jest dwojakie czyli ludzki rozum oraz prawo wieczne, czyli Bóg. Regułą aktów ludzkich nie jest jakkolwiek rozum, ale rozum słuszny (prosty). **Regula** - *actuum humanorum duplex: scilicet humana ratio, et lex aeterna, scilicet Deus. Super Sententiarum III, 23, 1, 1c. Regula actuum humanorum non est quaelibet ratio, sed ratio recta. Super Sententiarum II, 24, 3, 3, 3, ad 3.*

Relacja - jest przyporządkowaniem jednego do innej [rzeczy]. Każda relacja jest zależnością [swoich kresów].

Relatio - *est ordo unius ad aliam. Omnis relatio est dependentia. De Potentia 7, 9c.*

Religia - wnosi przyporządkowanie względem Boga, do którego przyporządkowuje ludzi. Religia jest cnotą, oddającą powinną część Bogu. *Religio - importat ordinem ad Deum, ad quem ordinat hominem. S.Th II-II, 81, 1c. Religio est virtus, reddens debitum honorem Deo. S.Th II-II, 81, 2c.*

Rodzaj – orzekany ze względu na podobieństwo. *Genus – dicere a simili. In Phisicorum 2, 5.*

Roztropność - nazwę roztropności przyjmuje się od opatrności; jest [ona] cnotą intelektualną według istoty, ale moralną według materii. R. właściwie nie odnosi się do celu [działań ludzkich], lecz do tych [rzeczy] które są do celu [przyporządkowane, tj. środków]. *Prudentia - nomen prudentiae sumitur a providentia; est virtus intellectualis secundum essentiam, sed moralis secundum materiam. P. proprie non est de fine, sed de his quae sunt ad finem. S.Th II-II, 49, 6, ad 1.*

Rozum albo Powód - określany na cztery sposoby: czyli władza rozumowania [rozum], przyczyna [powód], obliczenie oraz coś prostego, wyabstarhowanego z licznych. *Ratio - dicitur quadrupliciter: scilicet virtus cognitiva, causa, supputatio, et aliquid simplex, abstractum a multis. Super Dionisium 7, 5.* Łaciński rzeczownik „ratio” jest słowem wieloznacznym i tłumaczenie go w tekście zależy wyłącznie od kontekstu w jakim występuje.

Rozumienie – jest aktem (działaniem) intelektu. *Intelligere – est actus intellectui. S.Th I, 14, 2 ad 2.*

Rozumne - określane jest dwojako: czyli jako wszelkie intelektualne oraz poznające przez dyskurs. *Rationale - dicitur dupliciter: scilicet omne intellectuale, et cognoscens cum discursu. S.Th II-II, 83, 10, ad 2.*

Rozważanie - stanowi akt intelektu wnikającego w prawdę i należy najbardziej do [dziedziny] wydawania sądów.

Consideratio - *importat actus intellectus intrinsecus veritatem et pertinet maxime ad iudicium. S.Th II-II, 53, 4c.*

Rządzenie - polega na odpowiednim doprowadzaniu rzeczy do odpowiedniego celu. R. jest wykonywaniem [cnoty] opatrności (przewidywania). *Gubernare* - *est rem ab debito finem convenienter perducere. S.Th I, 103, 1c. G. est executio providentiae. S.Th I, 23, 1, ad 2.*

Sąd - w sposób właściwy nie określa się tak ani władzy, ani sprawności, lecz akt. *Iudicium* – *proprie non nominat potentiam, nec habitum, sed actum. Super Sententiarum II, 24, 1, 1, ad 3.*

Skutek - wszelki [skutek] odpowiednio reprezentuje swoją przyczynę. *Effectus* - *omnis repraesentat aequaliter causam suam. S.Th I, 45, 7c.*

Słuszność - określana jest dwojako: a więc w związku z tym co zewnętrzne oraz jako ta, która wyraża należne przyporządkowanie do celu i do prawa Bożego. Pierwsza jest częścią sprawiedliwości, druga zaś jest we wszystkich cnotach.

Rectitudo - *duplex: scilicet et circa exteriora et quae dicit debitum ordinem ad finem, et ad legem Dei Prima est pars iustitiae, secunda vero est omnis virtutis. S.Th I-II, 55, 4, ad 4.*

Sprawiedliwość - ma dwa [znaczenia]: mianowicie właściwe, to jest, cnota, którą jest słuszność, akt, oraz przenośne, to jest porządek w częściach człowieka. *Iustitia* – *dupliciter: scilicet proprie, id est, virtus quae est rectitudo, actus, et metaphorice, id est, rectitudo ordinis in partibus hominis. S.Th I-II, 21, 3c.*

Sprawność - właściwie [rozumiana] jest jakością formującą daną władzę albo principium wybierającym akt. *Habitus - proprie est qualitas informans aliquam potentiam, vel principium eligens actum. S.Th I-II, 49, 1c.*

Stwarzanie - działanie Boga; po pierwsze spełnia się w istnieniu, lecz [stwarzanie] dotyczące natury stanowi jego konsekwencję. Natomiast działanie stworzenia, czyli rodzenie, zachodzi odwrotne. *Creatio - actio Dei; primo terminatur ad esse, sed naturam ex consequenti; actio autem creaturae, sc. generatio, e converso. De Potentia 3, 16, ad 21.*

Sumienie - nie jest władzą ani sprawnością, ale stanowi akt, mianowicie zastosowanie wiedzy do tego co robimy.

Conscientia - non est potentia, nec habitus, sed est actus, scilicet applicatio scientiae ab ea quae agimus. Quodl. 3, 26.

Synesis - jest cnotą dobrego sądzenia o postępowaniu według prawa powszechnego; „gnome” zaś [jest cnotą dobrego sądzenia] według wyższych zasad, mianowicie prawa naturalnego, dlatego jest wyższa. *Synesis - est virtus bene iudicativa de agibilibus, secundum legem communem; gnomi vero, secundum altiora principia: scilicet iuris naturalis: ideo est altior. De Virtutibus in communi 1, 12, ad 26.*

Szczyćcie - kontemplacyjne jest aktem mądrości nabytej. Lecz szczęście społeczne jest aktem roztropności. *Felicitas - contemplativa est actus sapientiae acquisitae. Sed felicitas civilis est actus prudentiae. De Virtutibus in communi 1, 5, ad 1.*

Szlachetność - jest tym samym, co duchowa ozdoba i piękność. *Honestas - idem est quod spiritualis decor et pulchritudo. S.Th II-II, 145, 2c.*

Sztuka - jest cnotą intelektualną, która uzdalnia do dobrego dzieła. Nie jest zaś cnotą wprost, ponieważ nie doskonali użycia (zwyczaju, doświadczenia) ani pożądania. *Arts - est virtus intellectualis, in quantum facit facultatem boni operis. Non autem simpliciter est virtus, quia non perficit usum, nec appetitum. S.Th I-II, 57, 3 et 4.*

Teologia - Jest doktryną konieczną człowiekowi, oprócz nauk wynalezionych przez niego w sposób naturalny. Teologia wiedzą o rzeczach objawionych nam przez Boga. T. jest nauką wywodzącą się z zasad przez się znanych w wiedzy najwyższej: to znaczy Boga i Błogosławionych (Świętych). *Theologia - est doctrina necessaria homini, praeter scientias naturaliter inventas ab eo. S.Th I, 1, 1c. T. est scientia nobis divinitus revelata. S.Th I, 1, 1, ad 2. T. est scientia, procedens ex principiis per se notis in scientia superiori: scilicet Dei et beatorum. S.Th I, 2, 2c.*

Uczucie - jest poruszeniem władzy pożądania zmysłowego przez wyobrażenia dobra lub zła. *Passio - est motus appetitivae virtutis sensibilis in imaginatione boni vel mali. S.Th I-II, 22, 3 sed contra.*

Umiarowanie - wprowadza [właściwą] miarę w dbałość o zdrowie cielesne, a dużo bardziej w dbałość o zdrowie duchowe; jest cnotą kardynalną. *Temperantia - mensuram accipit ex conservatione salutis corporalis et multo magis ex conservatione salutis spiritualis; est virtus cardinalis. S.Th II-II, 141, 6, ad 2.*

Uprawienie (norma prawna) - właściwie [rozumiane] jest przedmiotem sprawiedliwości, prawo zaś jest jego spisaniem uzasadnieniem. *Ius - prorie est obiectum iustitiae, lex autem ratio eius scripta. S.Th II-II, 57, 1c.*

Wada - jest sprawnością albo skłonnością duszy w całym życiu niestała i niezgodna z samą sobą [za Cyncerem]. Wada o tyle występuje przeciw naturze człowieka, o ile sprzeciwia się porządkowi rozumu. **Vitium** – *est habitus aut affecti animi, in tota vita inconstans et a seipsa dissentiens. Vitium in tantum est contra naturam hominis, in quantum est contra ordinem rationis. S.Th I-II, 71, 1, ad 3.*

Wiara (ufność) - stanowi [ja] zgoda intelektu na to, co wybrane (d. z wyboru), w co wierzymy, gdy uznajemy za pewne. **Fides** - *importat assensum intellectus ex electione, ad illud quod creditur, cum certitudine. S.Th I-II, 56, 3c.*

Wiedza - jest zestawieniem postaci [poznawczych], uporządkowanych ze względu na poznanie. **Scientia** - *est collectio specierum, ordinatarum ad cognoscendum. De Ver. 10, 2c.*

Wielkoduszność - stanowi rozszerzenie ducha albo do absolutnie wielkich rzeczy, albo według [pewnej] proporcji. **Magnanimitas** - *importat extensionem animi, vel ad magna absolute, vel secundum proportionem. S.Th II-II, 129, 1c.*

Wierzyć - jest właściwym i wewnętrznym aktem wiary. **Credere** - *est proprius et interior actus fidei. S.Th II-II, 2, 2c.*

Władza osądu - nazywana rozumem szczegółowym, łącząca jednostkowe ujęcia. **Cogitativa [vis]** - *potentia est ratio particularis, collativa intentionum individualium. De Anima 13 c.*

Władza rodzenia - jest [władzą] czynną. Znajduje się doskonale w ojcu a niedoskonale w matce. **Generativa potentia** - *est activa. Et est in patre perfecte, in matre vero imperfecte. S.Th III, 32, 4, ad 2.*

Własności istnieniowe - jest ich sześć: byt, realność, jedność, odrębność, dobro i prawda. Są realnie tym samym, a różnią się [ujęte] rozumowo. *Transcendentia - sunt sex: scilicet ens, res, unum, aliquid, bonum, et verum: quae sunt idem re, et differunt ratione. Super Sententiarum I, 8, 1, 3c.* Używa się też nazwy: własności transcendentalne lub transcendentalia.

Wola - jest dążeniem [pożądaniem] intelektualnym. *Voluntas - est appetitus intellectivus. S.Th I, 78, 1 ad 3.*

Wolność - jakiegokolwiek bytu [polega na tym], że jest on panem i władcą tych swoich działań, które mogą być wzajemnie sobie przeciwne. *Libertas - cuiuslibet rei, est dominum et potestates sui actus ad opposita. De Malo 16, 5.*

Wszecmoc Boga - nie wyklucza z rzeczy niemożliwości i konieczności. *Omnipotentia Dei - non excludit impossibilitatem, et necessitatem a rebus. S.Th I, 25, 3, ad 4.*

Względne (relatywne) - jest coś dwojako: albo według bytowania, albo według orzekania. *Relativum - duplex: scilicet secundum esse, et secundum dici. De Ver. 21, 6c.*

Zabawa - jest lekarstwem na zmęczenie duchowe, dającym duszy wypoczynek, to znaczy przyjemność. *Ludus - est in remedium contra fatigationem animalem, dans animae quietem, id est, delectationem. S.Th I-II, 1, 6, ad 1.*

Zamierzenie - jest aktem pożądania zmysłowego i intelektualnego [czyli woli]. *Intentio - est actus appetitus sensitivi et intellectivi. De Malo 16, 11, ad 3.*

Zło - jest brakiem dobra. *Malum - est privatio boni. De Malo I, 1c.*

Złośliwość - z powodu której ktoś grzeszy jest trojakiego [rodzaju]: mianowicie posiadanie (nawyk) jakiegokolwiek wady, wybór zła oraz poprzedni grzech. *Malitia* - *ex qua dicitur aliquis peccare, est triplex: scilicet habitus cuiuscumque vitii, electio mali, et peccatum praecedens. De Malo 2, 8, ad 4.*